

сферах, але — на жаль — він не заступає потреби в органі, що давав би перегляд поступу наукового у поодиноких славянських народів, поступу, справді, дуже значного, а такий перегляд дуже потрібний, і підняти його найвідповідніше було такій інституції науковій, як нова „Славянська комісія“.

М. Грушевський.

Dr. Rudolf Abicht. Слово о полку Игоревѣ. Das Lied von der Heerschaar Igorjs. Abdruck der editio princeps, nebst altslovenischer Transscription und Commentar, Липск, 1895, стор. 52.

Працю свою присвятив др. Абіхт липському професорови слов'янських мов і літератур, польському ученому В. Нерінгові, і покликає ся на его поміч при праці. Др. Абіхт називає „Слово“ — ein Erzeugniss der höfischen Kunstdichtung im Kiewschen Russland, а в транскрипції не держить ся ніякого памятника, але граматики Лескіна. Годі згодитись з таким втисканем силоміць нашого памятника в зовсім довільно добрані форми; подібну пробу пок. Мікльошича з т. зв. Несторовою літописею годі як-небудь назвати вдатною.

В Коментарі подає автор уперед всего диспозицію поемату, щоб доказати — die bis ins Einzelne gehende kunstvolle Gliederung unseres Heldengedichtes; в поясненнях опирає ся головню на Огоновським і Барсові. І транскрипція і пояснення — дуже старанні, але не подають нічого особливого. Транскрипція — се хиба вправа в старословенщині, она по нашій думці майже нічого не поясняє. Що до пояснень, то Трояна уважає автор поетом X в., попередником Бояна; звертає увагу що лада в лікійських написах означає правильно жінку; відповідь бояр, коли їм в. кн. Святослав оповів свій сон — пригадує д-рови Абіхтови ролю хору античної трагедії, а в кінцевім уступі „Слова“ знаходить — die tiefste Bedeutung jener blutigen Kämpfe (з Половцями), ein Gedanke ganz des Zeitalters der Kreuzzüge würdig (чи справедливо?).

Др. В. Коцовський.

Правда Руска, памятник законодатний права руского з XI віку, уложив Др. Кость Левицкий, Льв., 1895, ст. 51 (відбитка з „Часописи Правничої“ 1895, кн. III.).

Ся елегантно видана й присвячена „пам'яті незабутного нашого світоча і дослідника давного руского письменства Омеляна Огоновського“, представляє собою першу пробу видання в Галичині памяток давнього права руського. Хоч головніші памятки ті існують в доволі приступних виданнях (особливо розумію гарно уложену і загально при-

ступну „Хрестоматію по історії руського права“ (Владимірского — Буданова), однак при малім розповсюдженні її в Галичині своє, хатне видання головніших пам'яток є річ безперечно пожадана для розбудження серед місцевих правників і особливо — серед молодіжи академічної інтересу до давнього руського права, так що за сю першу пробу видавцви належить ся щира подяка.

Др. Левицький видруковав текет Р. Правди по редакції Карамзинської копії, подав en regard переклад її по руськи, а на вступі помістив „Огляд правно-історичний“ (с. 6—12), де ставить такі питання: хто і коли надав Правду Руську? чи Р. Правда була якимсь правом новим, доти незваним на Русі? і про систему руського права по Р. Правді (с. 8—12). Розуміть ся, в рамках короткого вступу міг автор сі справи лише дуже коротко обговорити; на кінці він зауважає, що не мав він на меті подати науковий розбір і порішення сумнівних питань про Правду Руську, тільки представлення сучасного стану науки предмету та вказання на потребу осібних студій наукових для основного розбору піднесених питань давнього права руського (с. 12). Годі тому заміру закинути, але власне для того випадало би замість категоричної відповіді на поставлені питання вказати на важніші погляди в літературі що до них. Так годилось згадати, що авторитетніші з сучасних істориків права в Руській Правді виділяють початковий кодекс (перших сімнадцять розділів короткої редакції, себ то розділи 1, 19—23, 26—30, 34, 76, 78 Карамзинської копії) і його уважають „Правдою Ярослава“, решту розділів короткої редакції уважають додатком його синів, а ширшу редакцію (як Карамзинська копія) уважають зводом XII (як Сергієвич) або навіть XIII в. (як Владимирський Буданов). Напись кодексів і закінчення, на яке вказує др. Левицький, свідчать лише за погляди на Р. Правду, як на кодекс, що вийшов від Ярослава, а не за дійсний такий початок. О'бясняючи залежність Р. Правди від народного звичаєвого права, годило ся представити погляди оборонців рецепції — давнішого напряму, що виводив се право з права північно-германських народів, і новішого, що занехавши скандинавську теорію, добачає сліди рецепції візантійської. Далі, поруч з княжими уставами, як жерелом кодексу, можна було вказати на судові рішення; справедливо зауважено що розд. 21 короткої редакції (а конюхъ старыи оу стада 80 гривенъ, яко уставилъ Иязславъ въ своемъ конюсѣ, его же оубилѣ Дорогобоудьци), або й 29 (число 18) представляють собою казуси, що лише в ширшій редакції затрачують свій початковий характер і прибирають форми загальних норм.

Не протягаючи своїх заміток в сій справі, зауважимо, що переклад взагалі близький до оригіналу, хоч подекуди можна і не згоджатись

з толкованнем автора (так в розд. 5 „станеть на розбои“ ледви чи добре перетолковане: стане до розбою; кльть скорше можна б перетолкувати словом комора, як загорода або хата — розд. 37); для початкових студій текст Р. Правди вимагає більших пояснень, ніж які дає шан. видавець, заховуючи часто без пояснень навіть терміни. Але передовсім треба подякувати за те вже, що дане, и пождати, щоб на тім діяльність д-ра Левицького коло видавання пам'яток правних не скінчилась.

М. Грушевський.

Лекції и изслѣдованія по древней исторіи русскаго права В. Сергѣевича, Спб., 1894, ст. VIII + 282.

Ся книжка петербурського професора, одного з найбільших авторитетів в історії руського права, представляє собою скорочене повторення видання 1883 р. Автор відкинув новий (петербурський) період, обмежившись „давнім періодом“ по термінології автора, себто давнім правом руським і правом Московської держави; при тім з історії давнього права не увійшли сюди ті партії, які вийшли в виданих томах курсу „Юридических древностей“, себто про устрій державний (Staatsverfassung) давньої Русі (територію, людність і власть віча — власть княжа увійшла в се виданне). Таким чином книжка розпочинаєть ся вступними увагами про джерела права, з глави про право державне увійшли з давнього права княжа власть і адміністрація московська, по тім ідуть в цілости розділи про право карне, цивільне і процес. Що автор назвою „давнього періода“ обіймає зарівно давню Русь і державу московську, тож тут і не розділяєть ся докладно право давнє руське від права московського (як то робить ся, наприклад, в иньшій широко розповсюдженім курсі історії руського права проф. Владимирського-Буданова). Не вважаючи на звязки, що звязують право московське з давнім правом руським, мусимо признати таке мішанне цілком безпотрібним і шкодливим для самої річи, бож між правом давнім руським та московським заходять дуже значні ріжниці. Не кажу вже про те, що витворюєть ся тим чином фальшиве розумінне історії руського права; ся сторона звичайно залишаєть ся без потрібного освітлення. Пам'ятки давнього права руського, право московське і право імперії Російської становлять ся в одну лінію, ніби факти однородні, ніби наслідваннем тих моментів вичерпувавсь весь розвій руського права. Коли в пам'ятках московського і імперського права маємо ми норми права загальні, для цілої держави обовязкові, обовязкове значінне Руської Правди й иньших деяких пам'яток давніх на всім просторі земель Руської держави зовсім не доведене, не вияснене. Далі, право московське з'являєть ся такою-ж модифікацією давнього